# Добрич чества три годишнини от историческите си страници. Община Добрич призовава да се поклоним пред героите на България

Wednesday, 5 September 2012

Община Добрич ще отбележи 127 години от Съединението на Княжество България с Източна Румелия с поднасяне на цветя на паметника на Захари Стоянов. Организатори на годишнината са Общината, културни институти и неправителствени организации. Добрич ще почете и подписването на Крайовския договор, възвърнал Южна Добруджа към България, 96-годишнина от Добричката епопея и тридневните кръвопролитни сражения за отбраната на града ни с поднасяне на цветя във Военно гробище - музей, на Кръст-паметника, както и на паметните плочи на цар Борис III, ген. Иван-Колев, ген. Тодор Кантарджиев и полк. Борис Дрангов. На 6 и 7 септември от 9 до 16. 00 часа ще бъдат проведени и Дни на отворените врати във Военното Гробище.

История

СЪЕДИНЕНИЕТО НА КНЯЖЕСТВО БЪЛГАРИЯС ИЗТОЧНА РУМЕЛИЯ И НЕГОВАТА ЗАЩИТА

Съединението на България е актът на фактическото обединение на Княжество България и Източна Румелия през есента на 1885 г. То е координирано от Българския таен централен революционен комитет (БТЦРК). Съединението се извършва след бунтове в различни градове на Източна Румелия, последвани от военен преврат на 6 септември (18 септември нов стил) 1885, подкрепен от българския княз Александър I. Берлинският конгрес от лятото на 1879 г. разпокъсва българските земи на пет части. Северна Добруджа е дадена на Румъния заради участието ѝ в Руско-турската война и като компенсация за Бесарабия, присъединена след войната към Русия. Друга част от българските земи, известна като Нишки санджак, е предоставена на Сърбия. Тракия и Македония остават в границите на Османската империя. В земите между Дунав и Стара планина се създава васално трибутарно Княжество, а земите на юг от Стара планина са обособени в автономна област, наречена Източна Румелия. Така възниква българският национален въпрос и започва борбата за обединяване на разпокъсаните български земи. На 10 февруари 1880 г. в Пловдив, по инициатива на Захари Стоянов, група бивши революционери образуват Таен революционен македонски комитет. През април 1885 г. той приема окончателното име Български таен централен революционен комитет с цел „окончателно освобождение на българския народ чрез революция морална и с оръжие" и председател Захари Стоянов. Комитетът поема линията на постепенно и поетапно осъществяване на националното обединение. На 25 юли 1885 г. комитетът взема решение да преустанови временно дейността си в Македония и всички усилия да се насочат към Съединението на Княжество България и Източна Румелия. Предварителният план предвижда то да стане чрез въстание, което да започне на 15 септември, но под напора на събитията датата се променя. Още на 2 септември избухват първите вълнения в Панагюрище. Следват ги много села и градове в областта. Рано сутринта на 6 септември въстаническите чети и милицията, предвождани от майор Д. Николаев, обграждат конака на областния управител Гаврил Кръстевич и го арестуват. Пред насъбралото се население, въстаниците и войската се прочита прокламацията за Съединението, написана от З. Стоянов, и се съставя временно правителство, начело с д-р Г. Странски. Два дни по-късно във Велико Търново Александър I Батенберг издава Манифест, с който обявява, че приема Съединението. На следващия ден, придружен от министър-председателя П. Каравелов и председателя на Народното събрание Ст. Стамболов, князът пристига в Пловдив. След продължителна дипломатическа борба на Цариградската посланическа конференция (1885-86), Съединението получава признание с подписването през 1886 г. на българо-турска спогодба. Изстрадалият ни народ отхвърля една несправедливост, наложена от Великите сили през юни 1878 г. Берлинският диктат осакати извоюваната с толкова кръв и страдание свобода. Този абсурден и престъпен международен акт стана причина за всички катаклизми на Балканите. Сръбско-българската война, въстанията в Македония и Одринска Тракия, войните през 1912 и 1913 г., въвличането на балканските държави едни срещу други в Първата световна война маркират само големите конфликти, в чиято основа са решенията на Берлинския конгрес да разпокъса един народ с хилядолетна история и култура.За официален празник на България 6 - ти септември е обявен с решение на Народното събрание от 18 февруари 1998 г.

ДОБРИЧКАТА ЕПОПЕЯ (5 - 7 септември 1916 г.)Освобождението на Добрич и тридневните боеве за неговата отбрана са важна съставна част от Добруджанската операция на Трета българска армия. Още

при изготвянето на плана за водене на бойните действия Щабът на генерал Тошев възприема Добрич като важен стратегически пункт, от който зависи по-нататъшното успешно настъпление. Българското командване предполага, че след насочването на главните сили на армията към Тутракан е твърде вероятно да се очаква ответен румънски контраудар по направлението Добрич - Варна. Затова се планира съвместно настъпление от различни посоки към Добрич на т. нар. „подвижен резерв" на Варненския укрепен пункт (ВУП) и 2-а бригада от VI Бдинска пехотна дивизия. Войските от ВУП в състав: 8-и пехотен Приморски полк, една дружина от 48-и пехотен полк, 4-и маршеви полк, 15-а погранична дружина и 2-о скорострелно отделение от 5-и артилерийски полк, са под общото командване на генерал-майор Тодор Кантарджиев. Тяхната задача е да защитават Варна от евентуален десант на противника. Но още в края на август 1916 г., в очакване на военния конфликт с Румъния, Щабът на ВУП по своя инициатива решава да бъдат заети изгодни позиции отвъд границата. В изпълнение на това решение още на 31 август 1916 г. са овладени пограничните села Чауш кьой (дн. с. Генерал Кантарджиево) и Екрене (дн. с. Кранево), както и стратегическия жп мост при с. Ново Ботево, намиращ се по жп линията Девня - Добрич. Поставянето на моста под български контрол се оказва добър превантивен ход, който дава възможност още на 5 септември вечерта, за отбраната на Добрич да бъдат превозени първите подкрепления. С оглед овладяването на Добрич, на 3 септември 1916 г. рекогносцировъчен отряд на варненските войски предприема офанзива и след няколкочасов бой превзема с. Баладжа (дн. с. Стожер), намиращо се само на 9 км от града. Същият ден бригадата от VI Бдинска дивизия начело с генерал-майор Христо Попов, включваща 35-и пехотен Врачански полк, 36-и пехотен Козлодуйски полк, 6-а пионерна дружина и 2-и артилерийски полк, се предвижва към селата Екисче (дн. с. Бенковски) и Владимирово, достигайки на около 20 км до Добрич. Междувременно I конна дивизия, която има задача да се утвърди в освободения вече Куртбунар (дн. гр. Тервел) и да пази фланга на настъпващите към Тутракан български части, води на 3 септември 1916 г. своя знаменит бой между селата Кочмар и Карапелит. Когато получава данни, че румънски подразделения заемат Кочмар, предводителят на конната дивизия генерал Иван Колев решава да не бъде пасивен свидетел на събитията. Той взема решение незабавно да атакува противника. На бойното поле румънците оставят над 600 души убити и ранени, а повече от 700 попадат в плен, докато загубите на дивизията са минимални. Победата на българската конница и овладяването на с. Баладжа предизвикват паника сред дислоцираната в Добрич 19-а румънска пехотна дивизия начело с генерал Аргиреску, която без бой още привечер на 3 септември напуска града. Безсилни да се противопоставят на българските войски, румънците изливат своя гняв върху цивилното население. В района на жп гарата в Добрич са зверски избити 53-а души, а повече от стотина видни добрички граждани са отвлечени като заложници.Сутринта на 4 септември 1916 г. Щабът на Трета армия решава да отложи предвидената атака на Тутраканската крепост за следващия ден. Причината за отлагането е калното и дъждовно време, което не дава възможност за своевременно инсталиране на тежката артилерия. При това положение командването преценява, че е възможно с едно „бързо и енергично настъпление" да се атакува и превземе Добрич, още повече, че противникът е разстроен и деморализиран. С овладяването на града би се създала солидна опора в десния фланг на армията преди очакваната поява на руските войски. В 10 ч. на 4 септември Щабът издава оперативна заповед № 4251, която предвижда превземане на Добрич до вечерта едновременно от „подвижния резерв" на ВУП и бригадата от VI дивизия. Бдинци трябва да атакуват града от района на селата Екисче - Владимирово, а варненските войски да настъпят от с. Баладжа по шосето Варна - Добрич. По своя инициатива, след като получава оперативна заповед № 4251, началникът на ВУП решава да удвои силите на „подвижния резерв", които сега включват три пехотни дружини от 8-и Приморски полк, 1-а дружина от 48-и пехотен полк, както и три скорострелни батареи от 5-и артилерийски полк. В 17 ч. следобед на 4 септември в опразнения от румънците град първи влизат войските на генерал Кантарджиев, възторжено посрещнати като освободители от изтерзаните добрички граждани. Непосредствен очевидец на посрещането на българските войски, поручик Никола Агънски - командир на батарея от 5-и артилерийски полк, описва следната картина: „Заслепени от силния сияен блясък на свободата, добричлии излязоха да прегърнат и целунат освободителите си. Неизразима скръб и безгранична радост се бяха слели в този велик момент; и като обезумели тичаха граждани и гражданки да прегърнат всеки войник, да целунат всяка пушка, всеки топ. Камбаните тържествено заклепаха и пръснаха в пространния добруджански шир ека на свободата". Привечер до целта си достига и бригадата от Бдинската дивизия, която се установява западно от града - в района на с. Суютчук (дн. кв. Рилци).По заповед на румънското командване отстъпилата от Добрич 19-а пехотна дивизия на генерал Аргиреску е придадена в подчинение на 47-и руски корпус начело с генерал Зайончковский. Корпусът пристига в Добруджа в съответствие с руско-румънската военна конвенция, предвиждаща в помощ на румънската армия да бъдат изпратени една кавалерийска и две пехотни руски дивизии. Но вместо планираните две руски пехотни дивизии към 47-и корпус е придадена само 61-а пехотна руска дивизия заедно с една доброволческа дивизия. Последната е попълнена със сръбски и хърватски войници и офицери, дезертирали от австро-унгарската армия на Източния фронт, числеността на която наброява над 15 хиляди души. Интересно е да се отбележи, че Зайончковский има сериозни възражения

срещу включването на доброволческата дивизия към неговия корпус. В донесение до руското командване той изразява своите опасения, че присъствието на сърбите на фронта и тяхната ненавист към българите може да провали „политическото значение на изпращането на руските войски в България". Не е трудно зад тези думи да бъдат открити неговите очаквания, че българските войници няма да воюват срещу своите бивши освободители. Рано сутринта на 5 септември 1916 г., разчитайки на числеността руско-румънско превъзходство, генерал Зайончковский започва операция по повторното овладяване на Добрич. Той смята, че по този начин ще създаде своя опора за по-нататъшни действия в посока към обсадената от българските войски Тутраканска крепост. Така започват тридневните кръвопролитни боеве за Добрич. Първи удара на противника поемат варненските войски, разположени на 3-4 км северно от града, без обаче да имат възможността, предварително да подготвят своите позиции. До обяд на 5 септември малочислените защитници на Добрич отблъскват успешно няколко масирани атаки на руската кавалерия и румънската пехота. Генерал Зайончковский прави опит да обходи приморци по фланговете им, но поради добрата координация между варненските войски и бдинци тези намерения са осуетени. По настояване на генерал Кантарджиев една дружина от 35-и полк е изпратена към неговия десен фланг. В същото време 36-и Козлодуйски полк оказва навременна и ефикасна подкрепа по левия му фланг, настъпвайки от с. Суютчук в тила на атакуващия Добрич противник. Съдейки по данните от разузнаването и характера на боевете край Добрич, Щабът на Трета армия прави заключението, че през следващите дни тук ще се развият още по-сериозни действия. Затова са взети незабавни мерки за стабилизиране отбраната на града. Разпоредено е пристигащият от Южния фронт 53-и пехотен полк, вместо на гара Каспичан, да бъде разтоварен направо в Добрич. Началникът на варненските войски е упълномощен, ако намери за нужно, да изтегли още пехотни и артилерийски части от района на ВУП. Предвид сериозността на ситуацията, е решено войските при Добрич да бъдат поставени под общо командване. За началник на войските в региона на Добрич е назначен генерал-майор Кантарджиев. През нощта срещу 6 септември 1916 г. по жп линията Девня - Добрич пристигат първите подкрепления за бранителите на града. Освен 53-и полк под командването на полковник Ламбринов тук са докарани една пехотна дружина от 4-и маршеви полк, още скорострелни батареи и рота от 15-а погранична дружина - всички от състава на ВУП. Новите попълнения заемат местата на 35-и и 36-и пехотен полк, които пък получават заповед да се съсредоточат в района на селата Осман факъ (дн. Козлодуйци) и Чакърча (дн. Врачанци), откъдето в случай на нужда да съдействат на варненските войски.На 6 септември следобед боевете край Добрич са подновени с нова сила. От района на с. Каралез (дн. с. Царевец) настъпват частите на 61-а руска пехотна дивизия под командването на генерал Симански, както и 19-а румънска дивизия. Въпреки яростната съпротива на варненските войски, значително превъзхождащият ги противник достига само на 150-200 м от позициите им. Предвид на тази опасна близост, командващият армията предупреждава генерал Кантарджиев да вземе ефикасни мерки срещу едно евентуално нощно вражеско настъпление. Време за колебание няма. Затова варненските войски незабавно предприемат мощна контраатака „на нож", в резултат на която руските вериги са отблъснати назад с големи загуби. По същото време войските от десния участък на позицията на варненци водят бой при с. Гелинджик (дн. с. Победа) с шест руско-румънски пехотни дружини. Генерал Кантарджиев издава заповед селото незабавно да бъде отнето от противника. През нощта атаката е от три страни и противникът е отблъснат. Постигнатият успех обаче е заплатен твърде скъпо: тежко ранен е полковник Константин Минков - командир на 8-и пехотен Приморски полк, който по-късно почива от раните си в Александровска болница в София. Дочувайки артилерийската канонада откъм позициите на варненските войски, командирът на 35-и пехотен Врачански полк полковник Васил Таслаков, без да чака заповед, решава да „отиде на изстрел". Той насочва основните сили на полка си към с. Ези бей (дн. с. Паскалево), откъдето да удари във фланг настъпващите към Добрич руско-румънски войски. По този начин врачанци разширяват полесражението на запад и поемат част от вражеския удар.Междувременно на 6 септември вечерта 36-и Козлодуйски полк заема височините на 2 км северно от с. Осман факъ, където започва да се окопава. Намерението на генерал Попов е още същата вечер бдинци да контраатакуват намиращия се в непосредствена близост противник. Атаката обаче е отложена за сутринта на 7 септември, тъй като генерал Кантарджиев поисква подкрепа от бдинци за усилване на десния си фланг. Тогава в помощ на варненските войски са изпратени две дружини от 35-и Врачански полк и две батареи от 2-и артилерийски полк.Превземането на Тутракан на 6 септември 1916 г. от частите на Трета българска армия съществено променя ситуацията на Добруджанския фронт. След загубата на крепостта румънското командване издава нареждане корпусът на Зайончковский да прекрати боя и да се оттегли на север. Малко по-късно руският генерал получава втора заповед, отменяща първата. При това положение генерал Зайончковский решава да атакува Добрич на 7 септември сутринта само с 61-а руска дивизия и сръбската доброволческа дивизия. Като резерв в района на с. Армутлий (дн. с. Крушари) - Азаплар (дн. с. Полковник Дяково) той оставя 3-а руска кавалерийска дивизия.Най-критичните и решаващи боеве за отбраната на Добрич се разиграват на 7 септември 1916 г. Рано сутринта, след силен артилерийски огън, с превъзхождащи сили неприятелят атакува по цялата

дължина на фронта. Намерението на Зайончковский е да направи демонстративно настъпление срещу позициите на варненските войски, а с основната част от корпуса си да унищожи съпротивата на бдинци. Първоначално атаката на русите се насочва срещу врачанци, останали само с две дружини. За кратко време те претърпяват големи загуби. Сред убитите е и командирът на 1-а дружина - подполковник Димитър Чолаков. За да облекчи положението на полка, командирът на дивизията заповядва на козлодуйци да ударят във фланг настъпващия срещу врачанци противник. Изненадващо обаче във фланга на 36-и Козлодуйски полк се врязва цялата сърбо-хърватска дивизия, в резултат на което полкът поддава назад, губейки близо 30% от личния си състав. Ранен е и командирът на полка - полковник Константин Гладичев.С оглед на създалата се твърде критична ситуация, Щабът на армията разпорежда генерал Кантарджиев незабавно да съдейства на бдинци, като предприеме енергично настъпление пред своя фронт. Междувременно началникът на варненските войски връща обратно двете пехотни дружини от 35-и полк. Тук е мястото да бъде уточнено, че решението за изпращането на тези две дружини на десния фланг на варненци през нощта срещу 7 септември е твърде рисковано. То е взето прибързано от генерал Попов след настоятелните молби на Кантарджиев, който погрешно смята, че ударът на противника ще бъде съсредоточен върху десния фланг на варненци. След отстъплението на 36-и Козлодуйски полк положението на врачанци сериозно се влошава, но въпреки това те не отстъпват от позицията, която бранят. За да защити застрашеното си ляво крило, вследствие на оттеглянето на козлодуйци, полковник Таслаков хвърля последния си резерв - две зле въоръжени роти от 6-а пионерна дружина. Под напора на руснаците, давайки много жертви, пионерите отстъпват към с. Чакърча. Решаваща за изхода на битката се оказва намесата на I конна дивизия, която на 7 септември се намира доста далеч от мястото на полесражението - в района на селата Клиседжик (дн. с. Алцек) и Чаир махле (дн. с. Хитово). След като узнава за критичното положение на бранителите на Добрич, отново без да дочака заповед от Щаба на армията, генерал Колев взема решение да насочи своята дивизия към града. Това е много рискован ход, но обстановката го налага. Талантливият военачалник правилно преценява, че загубата на Добрич би открила пътя на противника към Варна, а това би имало фатални последици за изхода от боевете на Добруджанския фронт. Освен това българската конница трябва да извърши няколкочасов флангов марш буквално пред погледа на 3-а кавалерийска руска дивизия. Като странично прикритие срещу руснаците генерал Колев оставя само слаби конни разезди, а с цялата мощ на дивизията си и придадените към нея две дружини от 16-и пехотен Ловешки полк се насочва към Добрич. В късния следобед на 7 септември конната дивизия стоварва изненадващ и мощен флангови удар върху сърбо-хърватската дивизия при с. Голямо Чамурлий (дн. с. Смолница), която се огъва и започва да отстъпва. Паниката и безредието обхващат противниковите сили и пред фронта на варненските войски. Претърпели сериозни загуби, те се оттеглят в пълен безпорядък далеч на север. С успешното приключване на боевете от Добричката епопея е провален планът на румънското командване за пренасяне на бойните действия на българска територия и настъпление към Варна. Същевременно сраженията край Добрич ангажират многократно превъзхождащ по численост противник - обстоятелство, което безспорно облекчава действията на българските войски при Тутракан. Успехът при Добрич и овладяването на силно укрепената тутраканска крепост позволяват на частите на Трета армия без бой да превземат Силистра на 9 септември 1916 г. и да достигнат безпрепятствено до старата българо-румънска граница от 1913 г. Следователно за малко повече от седмица е освободена цяла Южна Добруджа. По време на упоритите боеве за отбраната на Добрич жителите на града оказват неоценима помощ на българските войски. Под непрестанната артилерийска канонада и град от куршуми те храбро и самоотвержено носят към позициите боеприпаси, вода и храна, оказват първа помощ на ранените и ги превозват към десетките импровизирани лазарети в града. По този начин цивилните граждани поемат изпълнението на нестроевите служби в армията, което пък позволява войниците от съответните служби да отидат на първа линия. Тези епизоди от сраженията край Добрич са описани от Йордан Йовков в разказа „Българка" и в романа на Антон Страшимиров „Червени страници". Тясно свързано с тридневните кръвопролитни боеве на Добричката епопея е основаването на историческото военно гробище край града - едно от най-големите български военни гробища от времето на Първата световна война. Още в първия ден на сраженията Щабът на варненските войски, съвместно с общинската управа на Добрич, решава да бъде определено подходящо място за погребването на загиналите. Най-удобен за тази цел се оказва теренът на ежегодния панаир, разположен в непосредствена близост зад позициите на варненските войски. Само до вечерта на 5 септември 1916 г. тук са положени телата на над 600 наши и чужди войници - в отделни и в общи братски гробове. През следващите два дни във военното гробище в местността "Панаира" са погребвани предимно войници от състава на варненските войски, а така също и някои руски, румънски и сръбски. На 8 септември 1916 г., добричките граждани устройват траурно шествие до военното гробище. Тогава тук са положени тленните останки на загиналите предния ден офицери от 35-и пехотен Врачански и 36-и пехотен Козлодуйски полк. Обикновените войници и подофицери от тези полкове са погребани в масови гробове в гробищата на селата Суютчук и Карасинан (дн. с. Росеново).След прехвърлянето на фронтовата линия в Северна Добруджа и на Серетския фронт, през

есента на 1916 и началото на 1917 г. в Добричкото военно гробище продължават да бъдат погребвани загинали в сраженията, тъй като гробището още тогава е оценено от отговорни армейски фактори като „образцово". Сега обаче това са предимно висши офицерски чинове. Сред тях са полковник Антон Дяков - командир на 19-и пехотен Шуменски полк, полковник Йордан Иванов - командир на 16-и пехотен Ловешки полк, полковник Никола Свещаров - командир на 8-и пехотен Приморски полк, подполковник Никола Илиев от 9-и артилерийски полк, ротмистър Никола Чунчев от 3-и конен полк и др. Паралелно с това е решено в гробището да бъдат погребвани и някои от загиналите за освобождението на Добруджа съюзнически турски и германски войници. По този начин добричкото военно гробище се превръща в единственото в страната с турски мюсюлмански войнишки паметници - 64 на брой. Тук намират вечен покой и всички онези български военни чинове, които умират по-късно от раните си във военнополевите болници и лазарети, разположени в района на града, както и в добричката болница. Като цяло през периода 1916-1917 г. на територията на гробището са погребани в единични и братски гробове около 3500 войни от 10 националности и 5 вероизповедания. Погребаните в единични гробове български офицери са 60, а войниците и подофицерите - 194. Още на 8 септември 1916 г. група добрички граждани учредяват "Комитет на свободата", който поема грижата за поддръжката и украсата на гробището. Успоредно с това, комитетът си поставя за цел изграждането на "паметник с къща-музей" в чест на героите, дали живота си за свободата на Добруджа, и започва събирането на парични средства. Тази инициатива може да бъде разглеждана като полагаща основите на музейното дело в града. Въпреки тежките военновременни условия и повторната румънска окупация на Южна Добруджа, идеята за изграждането на „къща-музей" не напуска добричани. В резултат на усилията на комитета, през 1921 г., с одобрението на румънските власти във военното гробище започва изграждането на параклиса-костница „Св. Архангел Михаил". Пак тогава дървените кръстове са заменени с бетонни, с изписани на български и румънски език звание и име на загиналия. Построена е и каменна ограда с две портални помещения, предназначени за зали, над които се издига куполна камбанария. На 30 септември 1922г., в присъствието на много граждани и официални лица обновеното гробище се открива тържествено. В годините до 1940 г. чуждата власт прави опити да "румънизира" гробището, по-късно погребвайки там починалите от естествена смърт румънски войници и полицейски служители. Въпреки това обаче Военното гробище си остава една българска светиня, за което свидетелства запазената и до днес първа летописна книга.След 1940 г. Военното гробище се превръща в средоточие и център на различни родолюбиви инициативи и тържества. То е посещавано от обикновени граждани и ветерани от боевете, много гости на града, включително и видни общественици, интелектуалци, министри, висши държавни служители и военни. Грижата за него се поема от тогавашното Министерство на войната и местните военни поделения, без обаче да бъдат направени съществени подобрения. До 1953 г. гробището остава под ведомството на военното министерство, след което то е занемарено и изоставено от държавата. През втората половина на 50-те години и началото на 60-те то се оказва в центъра на изграждащата се по това време северна индустриална зона на града. Територията му е орязана и отнета от намиращите се в съседство промишлени предприятия и от прокараните в непосредствена близост пътни артерии. През 1967 г. Общинският народен съвет в града излиза с предложение до НИПК костите на погребаните в единични гробове 350 души, заедно с тези от костницата, да бъдат положени на "по-подходящо място в града" под формата на паметник-костница. От НИПК одобряват това предложение - нещо, което на практика означава съгласие за ликвидирането на Военното гробище! Само категоричното становище на Главното политическо управление на армията, че на гробището не бива да се посяга, тъй като „то е с общонародно и интернационално значение", спасява този уникален по рода си паметник от унищожение. Превръщането на Военното гробище в музеен обект става едва в началото на 70-те години на XX век. Тогава са проведени мащабни реставрационни и ремонтно-възстановителни работи. Освен, че са прокарани нови алеи и са издигнати два бронзови барелефа с надписи, е основно реставриран оригиналният параклис-костница, иконографисан в началото на 20-те години на века от известния добрички художник Никола Тахтунов. В двете портални помещения е уредена първата музейна експозиция, открита на 7 декември 1974 г. Цялостното художествено оформление на комплекса Военно гробище - музей е дело на колектив в състав: художник - Александър Радославов, скулптор - Надя Фетваджиева и проектант - Христо Ямантиев. За пръв уредник е назначен о.з. подп. Алеко Касев, който извършва огромна събирателска и научно-изследователска работа. По негова инициатива през 1978 г. в гробището е оформена "Алея на опълченците", в която са положени костите на 22 опълченци от добричкия регион. През 1976 г. музеят е обявен за паметник на културата.Днес Военното гробище е известен музеен обект, на чиято територия се провеждат военни ритуали и панихиди в памет на загиналите герои за освобождението на Добруджа. По традиция тържествата, посветени на 25 септември - ден на град Добрич, - започват винаги оттук.Освен в поддръжката на военното гробище, признателността на добричките граждани към техните освободители намира и редица други форми на изява. Поради повторната румънска окупация на Южна Добруджа, продължила от 1919 до 1940 г., съвсем естествен е фактът, че тези родолюбиви прояви става възможни едва след

възвръщането на областта към България по силата на Крайовския договор от 7 септември 1940 г.През есента на 1942 г., по инициатива на полковник Петър Добрев, командир на 8-и конен полк и началник на войските от добричкия гарнизон, група интелектуалци и представители на всички обществени и държавни организации в града решават да бъде учреден фонд „Постройка на паметник на генерал Колев". Предвижда се, в центъра на Добрич издигането на паметник на генерала, възседнал своя кон „Пирин", като върху постамента бъдат изписани местата и датите на боевете, които конната дивизия е водила в Добруджа. Средствата си фондът набира чрез месечни доброволни вноски на членовете си, дарения, както и приходи, получени от разнообразни инициативи като благотворителни вечери, лотарии, състезания и др. Дори бушуващата война и произтичащите от това икономически тежести не са в състояние да сломят ентусиазма на добричани. До средата на 1943 г. събраната сума във фонда надхвърля 350 000 лв. Но драматичните събития, сполетели България след 9 септември 1944 г., осуетяват идеята. Събраните средства, за съжаление, изчезват безследно и до ден днешен не е ясна съдбата им.Също от 1942 г. датира и друга патриотична инициатива на добруджанци. На 14 май, по идея на учителите и учениците от смесената гимназия „Цар Борис III", на Девинската могила, намираща се на 4 км северно от града, е издигнат „Кръст-паметник" за „увековечаване паметта на загиналите на 5-7 септември 1916 г. безименни герои". Мястото на паметника не е избрано случайно. В непосредствена близост до могилата са били разположени позициите на варненските войски, а самата тя е използвана от генерал Кантарджиев като наблюдателен пункт. След 9 септември 1944 г. паметникът е съборен и унищожен. През 1999 г. група бивши възпитаници на гимназията подемат идеята за възстановяването му и благодарение на тяхната настойчивост това става факт.Когато през 1942 г. е извършено преименуване на населените места в Южна Добруджа, не са забравени и героите на Добричката епопея от 1916 г. Днес редица селища носят имената на полковете, участвали в тези боеве (Врачанци, Козлодуйци, Бдинци, Приморци, Ловчанци), други имат за свои патрони висши български офицери (Генерал Тошево, Генерал Колево, Генерал Кантарджиево, Полковник Минково, Полковник Иваново, Полковник Свещарово, Полковник Савово, Полковник Чолаково, Полковник Таслаково), а село Гелинджик получава името Победа. Сраженията край Добрич, независимо от опитите в близкото минало да бъдат заличени от нашата национална памет, остават в историята като една от многото победи, които българският войник сътвори във войните за национално обединение. Тази величава битка бе наречена още от съвременниците „епопея" не само защото има важно военно-стратегическо значение, но и защото защитниците на Добрич показват безпримерна храброст, висок боен дух и жертвоготовност в името на родината. В същото време, в онези страшни и размирни години, в разгара на Първата световна война, полагайки един до друг всички загинали, без разлика на религиозна и национална принадлежност, нашите предци дават на идните поколения достоен урок по човеколюбие и толерантност.И нека днес, независимо от грижите на ежедневието, намерим време да преклоним глава пред подвига на тези, които „са знаели да мрат за своето Отечество".

Радослав СимеоновРИМ - Добрич